

Bokomtale

Åsta Mari Aune 2012: *Skandoromani*.
Novus forlag. 167 sider.

Av Stian Hårstad
Høgskolen i Sør-Trøndelag

Gjennom ratifiseringa av *Den europeiske pakt for regions- eller minoritets-språk* (gjeldande frå 1998) og *Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter* (1999) vart romfolket og romanifolket definerte som nasjonale minoritetar i Noreg – saman med jødar, kvenar og skogfinnar. Dermed vart òg *romani* og *romanes* minoritetsspråk her i landet, noko ein skulle tru kunne bidra til auka status og merksemd omkring både språka og språkbrukarane. Det kan ein knappast seie var tilfellet, og no meir enn ti år etter dei politiske vedtaka er det mi oppfatning at den allmenne innsikta i dette temaet framleis er minimal. Ikke minst har det siste årets diskusjonar om romfolket avdekt at det finst store kunnskapsmanglar. Boka til Åsta Mari Aune er eigna til å bøte på dette, sjølv om ho nok ikkje har ”nordmenn flest” som den primære målgruppa; her bør ein kjenne ein god del lingvistiske og samfunnsvitskaplege fagomgrep for å få fullt utbytte. Boka er med sitt A5-format og knappe 170 sider både nett og hendig, men evnar likevel å gå djupt inn i sentrale sosiolingvistiske problemstillingar med særleg vekt på den språklege situasjonen til romanifolket, eller ”dei reisande”, i notid og fortid. I sentrum står dei sosiohistoriske forholda som har verka inn på levevilkåra til både språket og brukarane av det. Det språk-systemiske, dvs. formverk og konkret inventar elles, blir derimot omtala i berre liten grad. Framstillinga dreiar seg altså om det som har vorte kalla ”språket sitt sosiale liv”, meir enn om språkstrukturane i seg sjølve. Dette er i og for seg heilt uproblematisk, men ein kan likevel undre på kor lett det er å avgrense ein varietet, og gje han nemninga ”skandoromani”, utan å

skaffe seg eit klarare bilde av kva som inngår i denne lingvistiske storleiken. Vonleg siktar dei forskjellige kjeldene og informantane til det same fenomenet med sin tidvis vekslande og inkonsekvente omgrepss bruk, men her ville det òg vere grunn til å ta nokre fleire etterhald om at abstraheringa har skjedd på ulike grunnlag. Samtidig skal det seiast at Aune gjer ein stor og viktig jobb med å gå gjennom og rydde opp i nemningsbruken både i lingvistisk og etnisk samanheng. Hyppig bruk av ”eller” mellom alternative omgrep viser at det i mange høve er liten allmenn konsensus, men ein kan håpe at utgreiingane i denne boka vil bidra til nettopp ein meir eintydig (og historisk konsistent) omgang med termane.

I det innleieande kapitlet går det fram at boka er ein omarbeidd versjon av ei masteravhandling i nordisk språkvitskap. Omvølinga er jamt over veldig godt gjort, og ein del av dei obligatoriske elementa i avhandlingssjangeren (t.d. prinsipielle teoretiske og metodologiske diskusjonar) er minimerte på fornuftig vis. Når kapittel to tek for seg ein del sentrale metodespørsmål, er det såleis i eit omfang og med ei djupn som høver godt til dette formatet. Særleg forvitneleg er refleksjonen omkring forskarens tilgang til innsikt i ei minoritetsgruppe som har ei så lang historie med stigmatisering og neglisjering frå storsamfunnet si side. Som det kjem fram i stor monn seinare i boka, har ”dei reisande” gode historiske grunnar til å vere grunnleggande skeptiske til representantar for den majoriteten som lenge jobba med kulturell avprogrammering av dei som mål, og dette fører sjølv sagt med seg metodiske utfordringar for ein forskar som vil komme på ”innsida” av minoriteten. I framstillinga si brukar Aune materiale frå samtalar med tre informantar som identifiserer seg som ”reisande”. Dei tre slepper til fleire stader med utdstrupande kommentarar om forhold som gjeld både romani og romanitalande, og sjølv om nokre av desse vitnesbyrda tek ein del plass, fungerer dei som viktige illustrasjonar av tilhøve og samanhengar som elles er vanskeleg å dokumentere.

Det tredje kapitlet dreg opp hovudlinene i historia til den minoriteten som kallar seg sjølv ”dei reisande”. Med ei lang rekke kulturhistoriske, sosialantropologiske og etnografiske kjelder som grunnlag får Aune her kasta lys over ulike teoriar om opphavet til både folkegruppa og språket deira – og dermed òg dei nemningane, både endonymiske og eksonymiske, som har vore i bruk. Mellom anna løftar ho fram diskusjonen om relasjonen mellom genetisk og lingvistisk skyldskap i rom(ani)folkets tilfelle. Det at ein brukar språklege former med ei viss avstamming, treng ikkje bety at ein har blodsband til det same opphavet, har sosialantropologen Judith Okely på-

peika og samstundes antyda at romani kan vere oppstått som eit kreolspråk blant folk utan genetisk skyldskap til India. Dette argumentet har møtt motstand frå mange hald, og som Aune slår fast i dette kapitlet, er sambandet mellom europeiske romfolk og indiske folkegrupper lite omstridt blant forskarane i dag. Sambandet mellom skandinaviske romanifolk og fastlands-europeiske rom- og romanifolk er derimot meir uklart, og her står det att mykje etterrøking før ein kan få eit tydeleg bilde av kva grupper som har delt seg når – og vandra kvar. I kapittel fire, som går nærmare inn på språkstrukturelle forhold, diskuterer Aune kvifor ”skandoromani” er brukande som akademisk term når ein skal omtnale den varianten av romani som har vakse fram i møtet med norsk og svensk språk. Ho viser at denne norsksvenske varianten av romani er ein *samanfletta* (eng. ”intertwined”) *varietet* og dermed ein *pararomani*. Denne forma for språkblanding skil seg frå dei meir velkjente konsepta pidgin- og kreolspråk gjennom at språka som innsgår i ”flettinga”, avleverer heile strukturelle og leksikalske subsystem meir eller mindre intakte, medan pidginspråk generelt får leksikon frå eitt kjel-despråk og utviklar eit grammatisk system som er eit slags tverspråkleg (simplifisert) kompromiss. Pararomani står òg i motsetning til *flekterte* eller *konservative* varietetar av romani, dvs. variantar som i større grad har bevart opphavleg bøyingsmorphologi. Som nemnt ovanfor gjev ikkje denne boka noko heildekkande grammatisk oversyn, men vi får likevel eit godt innblikk i korleis ”språksamanflettinga” har skjedd i Skandinavia.

I dei to siste kapitla greier Aune ut om bakgrunnen for den stillinga skandoromani har i Noreg i dag – og vidare om faktorar som kan verke inn på framtida til dette språket. Her får vi eit oversyn over ulike samfunnshistoriske prosessar og ideologiske straumdrag som har vore avgjerande for levekåra for dei romanitalande her i landet, og denne syntetiseringa av informasjon frå ei mengd kjelder er blant dei fagleg sterkeste bokane i boka. Men stoffet er sterkt òg på andre måtar: Skildringane av korleis den nasjonale assimileringspolitikken frå midten av 1800-talet greip inn i liva til ”dei reisande”, gjev eit nedslåande inntrykk av norsk humanitet. Forfølging, internering, tvangsarbeid og sterilisering er mellom verkemidla vi får høre om, og sjølv om det har vore gjort forsøk på å rette opp i desse overgrepene frå 1970-åra og framover, er det opplagt at romanikulturen har fått sår som vil henge i lenge enno. Eit utslag av dette er at ingen i Noreg, så vidt Aune har klart å finne ut, har skandoromani som morsmål i dag. Fornorskningstiltaka gjennom etterkrigstida ”lykkast” i den forstand at alle av romanifolket no har norsk som førstespråk og romani som andrespråk – med varierande

grad av meistring. Kva slike forhold har å seie for det vidare livet til skandoromani, blir diskutert i det sjette og siste kapitlet, der Aune brukar *den etnolinguistiske vitalitetsmodellen* (jf. Giles, Bourhis & Taylor, 1977) som utgangspunkt. Livskrafta til eit språk, dvs. sjansane for at det vil bli vidareført, blir innafor dette rammeverket målt på bakgrunn av faktorar som status (den sosiale og økonomiske statusen til språkbrukarane m.v.), demografi (tal på språkbrukarar og konsentrasjonen av desse m.v.) og institusjonell støtte (formell og uformell støtte frå ulike samfunnsinstansar som skule og massemedium). Aune resonnerer godt kring alle momenta i modellen, og ho oppsummerer – ikkje overraskande – med at det er svært få faktorar som verkar klart fremmande på skandoromanis vitalitet som språk. Tvert imot er det mange forhold som verkar direkte *hemmande*, og sett i lys av dette er det eigentleg godt gjort at så pass mange som 6000 har meir eller mindre kjennskap til skandoromani i Noreg i dag (ifølgje tal frå *Ethnologue*, 2011).

Ideologistyrt assimileringspolitikk, kulturreinsing og rasehygiene har laga skammelege plettar i historia til alle dei norske minoritetsspråka, men truleg er romanifolket den gruppa som har vore utsett for dei grovaste overgrepene, og denne boka viser på framifrå vis korleis eit språk kan bli knekt saman med brukarane av det. Sjølv om det offentlege Noreg dei siste tiåra har gjort ein god del for å gje romanifolket og kulturen deira oppreising og støtte, er språket framleis monaleg trua, og det er ein fare for at kulturstyrkinga kjem for seint til at språket blir bevart og overført til nye generasjonar.

Dersom vi heilt avslutningsvis skal kaste eit blikk på det meir formale ved denne boka, kan vi påpeike det uheldige ved at grafema č og ř ("c og r med hake/háček") har ramla ut nokre stader (jf. s. 14), men elles er det lite å innvende. Boka er ryddig organisert og er utstyrt med ei rikhaldig litteraturliste. Aktørar som vil bidra til å legge til rette for auka kunnskap om og ei vidareutvikling av skandoromani i det norske samfunnet, vil i alle fall ha mykje å hente her.

Sitert litteratur

- Ethnologue. 2011. Romani, Tavanger. Henta 12.9.2012 frå
http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=rmu
- Giles, Howard, Bourhis, Richard. Y. & Taylor, Donald. M. 1977. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. I H. Giles (red.), *Language, Ethnicity, and Intergroup Relations*. London: Academic Press, 307–348.